

Emlékezés Palugyay Imrére (1818-1866), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Imre Palugyay (1818-1866), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Palugyay Imre a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, jogtörténész, közigazgatási jogász, földrajzi író, statisztikus, történetíró és közéleti személyiség Mádton (Zemplén vármegye) született 1818. október 6-án. 1866. december 7-én Kispalugyán (Liptó vármegye, ma Szlovákia, szlovákul Palúdzka és Liptószentmiklós része) hunyt el.

Palugyay Imrét a Magyar Tudományos Akadémia 1847. december 23-án tartott éves rendes közgyűlésén választotta levelező tagjává. Székfoglaló értekezését a Magyar Tudományos Akadémián „Történeti vázlatok Dalmatiának hazánkhoz viszonyairól” címmel 1848. szeptember 1-jén tartotta. Értekezése évekkel később, az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc leverését követően jelent meg Pesten nyomtatásban.

Palugyay Imre édesapja Palugyay Pál, édesanyja pedig Derekassy Zsuzsánna volt. Középiskolai tanulmányait Sátoraljaújhelyen, a bölcsészeti stúdiumokat pedig Rozsnyón végezte. Jogi és államtudományi tanulmányokat a Kassai Jogakadémián folytatott.

A jogakadémia elvégzését követően a gyakornoki évet Zemplén, majd Borsod vármegyében töltötte. Ügyvédi oklevelét 1840. szeptember 24-én szerezte meg.

Palugyay Imre az 1840. év utolsó napjaiban a magyar királyi Helytartótanács (consilium regium locumtenentiale Hungaricum) gyakornoka lett és több éven át tartó, díjazás nélküli működése után, 1846. július 16-án a királyi könyvbíráló főhivatal ún. tollvivőjévé nevezték ki.

1848 márciusát követően Batthyány Lajos (1807-1849) kormányának belügyminisztere, Szemere Bertalan (1812-1869) Palugyay Imrét a Fényes Elek (1807-1876) igazgatósága alatt létesített statisztikai hivatal egyik tagjává nevezte ki. Erre azt követően került sor, hogy Szemere Bertalan Fényes Eleket minisztériumi osztálytanácsossá nevezte ki és megbízta az Országos Statisztikai Hivatal megszervezésével, illetve vezetésével.

1849 februárjában Palugyay Imrét Alfred Candidus Ferdinand zu Windisch-Grätz (1787-1862) herceg, császári és királyi tábornagy az ideiglenesen létrehozott polgári közigazgatás (Zivilverwaltung) tanulmányi osztályának titoknokává nevezte ki.

Palugyay Imre a neoabszolutizmus éveiben már kezdettől fogva magas, bizalmi jellegű, de nem politikai természetű hivatali beosztásokban tevékenykedett.

1849 szeptemberében a buda-pesti főispánság titkára lett. 1851 márciusában kerületi tanácsosi kinevezést kapott.

Palugyay Imre a budai Helytartósági Osztályon báró Augusz Antal (1807-1878) mellett működött. Palugyay Imrének ez a hivatali minősége 1858. január 10-én kelt legfelsőbb elhatározás alapján szűnt meg.

Ezt követően, 1859-ben császári tanácsosi címmel a császári és királyi magyar Helytartótanács pozsonyi osztályánál lett titkár. Innen vonult saját kérésére nyugállományba. Nyugállományba vonulva nagybátyja, Palugyay Imre (1780-1858) először kassai (1831-1838), majd nyitrai megyéspüspök (1838-1858) által még korábban neki átengedett kis családi birtokon gazdálkodott egészen haláláig, a közélettel (*vita activa*) minden kapcsolatot megszakítva.

Palugyay Imre kiemelkedő jelentőség, kortársai által is ismert és értékelt, négy kötetben publikált műve a reformkori vármegye leírása. Fontos munkája a fiatalon, mindössze 24 éves korában magyar nyelven kiadott Werbőczy István életrajz. A reformkori jog- és közigazgatástörténet szempontjából ugyancsak értékesek a Túrmezőről és a horvát-szlavón tartományokról írt összefoglaló jellegű munkái. Műveit a korszak sokak által olvasott lapjai, folyóiratai, így a *Religio*, a *Magyar Sion* és a *Pesti Napló* ismertették.

Palugyay Imre több írását is publikálta a Tudományos Gyűjtemény és az Új Magyar Múzeum. Fontos utalni arra, hogy munkatársa volt az Egyetemes Magyar Encyclopaediának is.

Palugyay Imre általában kritikusan szemlélte az új, általa túlzottnak, radikálisnak tartott eszméket, politikai gondolatokat. Inkább a konzervatív eszmék, ideák híve volt, a mérséklet szükségességét hangsúlyozva a politikában és az állami életben. Nem egyszer a hivatalos, a kormány által képviselt politikát támogatta, bár még ellenfelei sem tekintették őt kifejezetten „aulikus” közéleti személyiségnek. A neoabszolutizmus idején, tehát csaknem tíz esztendőn át tartó hivatali pályafutása során a „magyar ügyek” tartoztak hozzá. A „magyar ügyek” alatt a Magyar Tudományos Akadémia, a nemzeti színjátszás és a hazai gazdasági egyesületek kérdése értendők.

Nézetünk szerint Palugyay Imre magyar nemzetiség (nemzet) ügyét, az alkotmánnyal egyenrangú kérdésnek tekintette. Támogatta a magyar nyelven folyó oktatást, hivatali ügyintézkést és törvénykezést (bíráskodást), melyre jogi alapot a reformországgyűléseken elfogadott törvények, így 1830. évi VII. törvénycikk a nemzeti nyelv használatáról, az 1836. évi III. törvénycikk a magyar nyelvről, az 1840. évi VI. törvénycikk (ugyancsak) a magyar nyelvről és az 1844. évi II. törvénycikk a magyar nyelv és nemzetiségről jelentették.

A Magyar Tudományos Akadémián 1874. április 30-án Keleti Károly (1833-1892), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (a következő évben, 1875-ben lett az MTA rendes, majd 1890-ben az MTA igazgatósági tagja) tartotta az emlékbeszédet Palugyay Imre felett.

Palugyay Imre életpályája, munkássága több kortársához hasonlóan szorosan kapcsolódik a politikai élethez, tevékenységhez. Erre mutatott rá Keleti Károly fentebb már említett, a Magyar Tudományos Akadémián 1874. április 30-án tartott emlékbeszédében.

Palugyay Imre a XIX. század első felében és a magyarországi jogászok körében is nagy tekintélynek örvendő jogásznak, a közjog (*ius publicum*) és közigazgatási jog avatott ismerőjének számított. Nagy valószínűséggel ismerte korának osztrák/német közjogi irodalmát is. Palugyay Imre igen széleskörű, több tudományterületre kiterjedő munkássága ma is figyelmet érdemel.

Palugyay Imre főbb munkái

Ügyvédek. Korszerű tervezet ezeknek ügyében. Buda, 1841.; Werbőczy István életrajza, arczképpel. Buda, 1842.; Megye-rendszer hajdan és most. Törvény-történet-oklevelek s egyéb rokon kútfők után előadva. Pest, 1844-48. Négy kötet. (I. Megye-alkotmány, II. Megyehivatalok, 1844., III. Megye kiadási rendszer s megye statisztika. I. rész. Tiszán inneni s Tiszán túli megyék 44 táblázattal 1847., IV. Megye statisztika. Dunán inneni és Dunán túli megyék és szabad kerületek. 45. táblázattal. Pest, 1848.); Túrmező oklevelekkel kísért jogtörténeti ismertetése. Pest, 1848.; Történeti vázlatok Dalmatiának hazánkhozi viszonyairól. Székfoglaló értekezésül 1848-ban írta. Pest, 1852.; Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírása. Hivatalos úton nyert adatokból. Pest, 1852-55. Négy kötet. (I. Buda-Pest szabad kir. városok leírása, 1852. Két könyomattal, II. szabad kir. városok 1. rész: Esztergom, Székes-Fejérvár, Szeged, Nagyvárad, Debreczen, Szathmár-Németi, Nagy-Bánya, Felső-Bánya, 1854. Két könyomattal, III. Jász-kún kerületek s külső Szolnok vármegye leírása. 1853. Két könyomattal és egy rézm. táblával, IV. Békés-Csanád, Csongrád és Honth vármegyék leírása, 1855. Egy táblázattal és színes térképpel.; A kapcsolt-részek (Slavonia-Croatia) történelmi – s jog-viszonyai Magyar-Országhoz. Pozsony, 1863. (a könyv ténylegesen 1864-ben jelent meg); A magyar tengerpart. Pozsony, 1864. és A kapcsolt-részek (Slavonia-Croatia) történelmi - s jog-viszonyai Magyar-Országhoz. (új kiadás) Pest, 1866.

Felhasznált irodalom

Keleti K.: Palugyay Imre emlékezete. Magyar Tudományos Akadémia. Értekezések a Történelmi Tudományok köréből. III. 9. Budapest, 1874. és Jároli J.: Palugyay Imre halálának egy és negyedszázados évfordulójára. Honismereti füzet 4. Kőrösök vidéke 4. Gyula, 1991.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu